

*Скляр А.В.,
студентка,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

*Занора В.О.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ

Анотація. Запропоновано визначення поняття «економічної безпеки». Розглянуто теоретико-методичні особливості організації системи економічної безпеки суб'єктів господарювання. Сформовано структурно-логічну схему організації (проектування) системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Ключові слова: економічна безпека, система економічної безпеки, управління економічною безпекою, системний підхід, загроза, ризик, небезпека, суб'єкт, об'єкт.

Постановка проблеми. Господарювання в умовах зростання динамічності ринку, глобалізації економіки, підвищення активності конкурентної боротьби зумовлює необхідність оперативного захисту вітчизняними суб'єктами господарювання своїх економічних інтересів. Система економічної безпеки суб'єкта господарювання повинна бути одним із основних елементів стратегічного управління ним. Зважаючи на це, керівництву суб'єктів господарської діяльності необхідно потурбуватись про інформаційно-аналітичне, інноваційне та стратегічне забезпечення належного рівня їх економічної безпеки не лише в поточному періоді, а й у наступних. Проведення зваженої обґрунтованої політики в області економічної безпеки підприємницьких структур є надзвичайно актуальним завданням на сучасному етапі трансформації української економічної системи.

Економічні перетворення, що відбуваються в сучасній економіці України, інтеграційні процеси, зростання рівня конкуренції, обмеження доступності фінансових інвестиційних ресурсів потребують оновлення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання відповідно до потреб сьогодення, що могла б адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні чинники як під час операційної, так і в період активної інвестиційної діяльності, структурної проектної перебудови, інноваційних змін та захищала господарські структури від матеріальних, фінансових та інтелектуальних втрат, ефективно взаємодіяла з правоохоронними та контролюючими органами.

Таким чином, проблема організації системи економічної безпеки суб'єкта господарювання перебуває на стадії вивчення та не є остаточно розв'язаною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Значний внесок у вивчення проблем організації системи економічної безпеки суб'єктів господарювання різних видів економічної

діяльності зробили такі вчені, як І.П. Мігус, яка розробила методологічний підхід до оцінювання стану системи економічної безпеки акціонерних товариств [1], Т.М. Іванюта, що досліджував систему економічної безпеки підприємства: процес формування за окремими типами, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, інформаційні канали та потоки [3], Н.В. Зачосова, яка окреслила концептуальні засади формування комплексної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та фінансових установ України [4], Л.В. Гнилицька, яка розглядала механізм обліково-аналітичного забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання [5] та інші.

Мета та завдання статті. Метою є узагальнення та поглиблення теоретико-методичних засад щодо організації системи економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Вклад основного матеріалу дослідження. Категорія економічної безпеки сучасними дослідниками однозначно не визначена. У вітчизняній науковій думці наразі не сформовано єдиного теоретико-методологічного підходу до визначення економічної безпеки, як наукового поняття, що зумовлено недостатнім рівнем досліджень у царині безпекознавства, прогалинами у методології її вивчення та забезпечення.

М.І. Камлик зокрема, трактує економічну безпеку підприємства як стан розвитку суб'єкта господарювання, що характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних чинників і протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності [6, с. 9].

Н. Капустін [7] визначає економічну безпеку підприємства як сукупність складників, що забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах впливу дестабілюючих чинників.

На думку В.В. Шликова, економічна безпека підприємства – рівень захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз [8, с. 138].

За результатами аналізу, під економічною безпекою розумітимемо певний стан суб'єкта, що характеризується стійкістю до впливу численних та різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз, наслідки реалізації яких здатні призвести до ліквідації, зниження економічних показників, що характеризують діяльність суб'єкта господарювання.

Під управлінням економічною безпекою суб'єкта господарювання розуміємо систему (систему-процес та систему-об'єкт)

досягнення певного стану суб'єкта господарювання, що характеризується стійкістю до впливу численних та різноманітних внутрішніх і зовнішніх загроз, наслідки реалізації яких здатні призвести до ліквідації, зниження економічних показників, що характеризують діяльність суб'єкта господарювання.

Поняття економічної безпеки суб'єкта господарювання є ключовою для визначення такої категорії як «система економічної безпеки суб'єктів господарювання». Система економічної безпеки підприємства – комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві. Система економічної безпеки кожного підприємства є індивідуальною, її повнота і дієвість залежать від чинної в державі законодавчої бази, від обсягу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємств; від розуміння кожним з працівників важливості гарантування безпеки бізнесу; а також від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємств [9].

І. Шульга (Мігус) трактує систему економічної безпеки (на прикладі акціонерного товариства) як сукупність економічних відносин, пов'язаних із управлінням діяльністю акціонерного товариства шляхом мінімізації впливу на нього внутрішніх і зовнішніх загроз та досягнення поставлених стратегічних цілей [10, с. 155].

На думку Л.Г. Шемяєвої, система економічної безпеки суб'єктів господарювання – це організована сукупність взаємопов'язаних елементів зовнішньої та внутрішньої безпеки суб'єктів господарювання, таких як спеціальні органи та служби, об'єкти, наукові підходи, нормативно-правова база політика, стратегія, концепція, принципи, функції, завдання методи та засоби, що спрямовані на забезпечення реалізації стратегічних та тактичних інтересів суб'єктів господарювання, а також захист цих інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз [11].

Н. Зачосова розглядає систему економічної безпеки (на прикладі компанії з управління активами інститутів спільного інвестування), як сукупність економічних відносин, пов'язаних із оптимальним управлінням операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю компанії з управління активами шляхом протидії впливу на фінансові результати керованих нею інститутів спільного інвестування внутрішніх і зовнішніх загроз, досягнення поставлених стратегічних цілей та забезпеченням потенціалу подальшого розвитку [10, с. 243].

Аналіз підходів до визначення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання довів відсутність системного підходу до конкретизації її змісту, переліку елементів, функцій та принципів її побудови. На прикладному рівні підрозділи, що займаються інтеграцією системи економічної безпеки в організаційну структуру суб'єкта господарської діяльності одержують різні назви та виконують різні функції залежно від покладених на них завдань та наданих повноважень й фінансових, матеріальних, кадрових та інших ресурсів: служба безпеки, служба економічної безпеки, служба охорони, відділ безпеки тощо.

Вивчення понятійного апарату системи економічної безпеки суб'єктів господарювання передбачає розгляд наступних базових елементів.

Загроза, ризик, небезпека – це ключові поняття системи економічної безпеки суб'єктів господарювання. В економічній літературі існує багато визначень поняття «загрози», проте майже всі вчені сходяться на думці, що загрози це [12]:

– події, зміни або дії, тобто загрозам притаманна динаміка;

– вони спричиняють шкоду або порушення нормального функціонування суб'єкта господарювання, і як наслідок є причиною збитків та втрат;

– загрози виникають під дією певних чинників (зовнішніх та внутрішніх), і тому потребують комплексу заходів з боку суб'єкта господарювання для їх нейтралізації та усунення.

В.М. Ячменьова зазначає [13, с. 313], що дослідники досить часто однаково тлумачать поняття «загроза» та «ризик», вважаючи це хибним твердженням. На її думку, за своєю природою, «загроза» є наслідком неконтрольованого збігу обставин, умов та подій зовнішнього середовища, що сприймаються суб'єктами ринкової економіки як реальність, та безвихідні обставини, що при наявності резервів ресурсів необхідно усунути, або навчитися з ним співіснувати, якщо не можна їм запобігти. Розрізняють ці поняття також І.П. Мігус та С.М. Лаптев. Під загрозою вони розуміють певну подію, що впливає на діяльність суб'єктів господарювання, а ризик визначають як результат впливу загроз на господарську діяльність суб'єктів господарювання [14].

Категорію «небезпека» розглядають у своїх працях М.Ю. Погосова [15], С.М. Рудніченко [16], Е.А. Олейников [17], які розуміють її як наявну або потенційну можливість дії загрози, вплив якої може завдати шкоди будь-якому суб'єкту чи об'єкту; об'єктивно існуючу реальність, що може порушити стан рівноваги суб'єктів і призвести до негативних наслідків; усвідомлену, але не фатальну ймовірність заподіяння шкоди, що визначається наявністю об'єктивних або суб'єктивних факторів, яким притаманні вражаючі властивості.

Отже, такі поняття як «небезпека», «загроза» та «ризик» є дійсно взаємопов'язаними, а їх виникнення у більшості випадків спричинено невизначеністю зовнішнього середовища. В нашому дослідженні під цими поняттями ми будемо розуміти:

– небезпека – це об'єктивно існуюча реальність, яка може порушити стан рівноваги суб'єктів і призвести до негативних наслідків;

– загроза – це наслідок небезпеки у вигляді об'єктивізованого чинника потенційно негативної дії;

– ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин).

Взаємоузгодження категорій ризик, загроза, небезпека та можливості визначена у праці [18], що є підґрунтям для подальшого дослідження.

До загальної характеристики теорії сучасних систем економічної безпеки входять такі поняття як: об'єкти системи економічної безпеки та суб'єкти системи економічної безпеки. Об'єктами системи забезпечення економічної безпеки виступає все те, на що спрямована діяльність по забезпеченню економічної безпеки суб'єкта господарювання, зокрема: різні види діяльності (комерційна, виробнича, управлінська, постачальницька та ін.); майно і ресурси (матеріально-технічні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та ін.); керівники, персонал, різні структурні підрозділи, служби, співробітники, партнери, які володіють інформацією, що є комерційною таємницею, тощо.

Суб'єктами механізму забезпечення економічної безпеки виступають держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові й митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), а також суб'єкта господарювання, установи й організації як державного, так і приватного сектора економіки [19].

Під організацією системи економічної безпеки суб'єкта господарювання слід розуміти сукупність заходів органі-

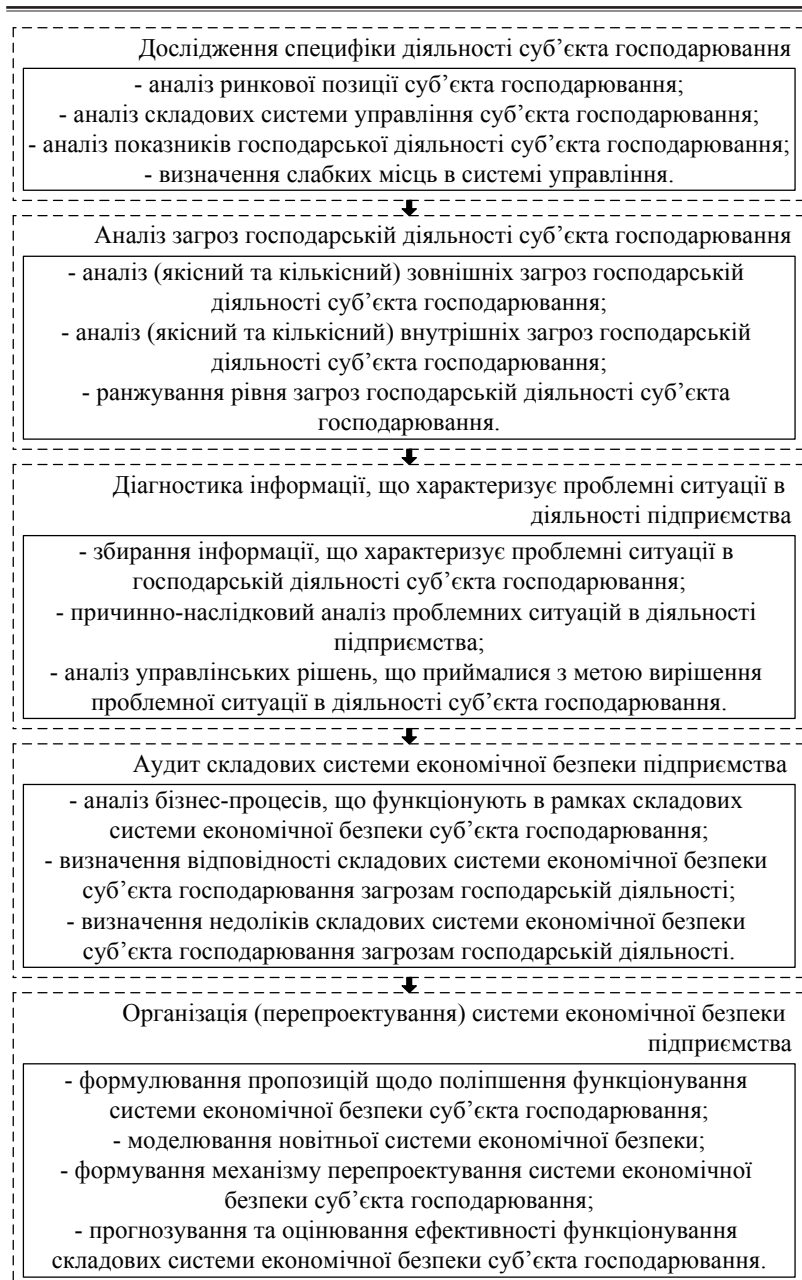

Рис. 1. Загальна структурно-логічна схема організації (проектування) системи економічної безпеки суб'єкта господарювання

Джерело: сформовано авторами за [21, с. 44; 22, с. 64]

заційно-правового та організаційно-економічного характеру, що передбачає визначення основних завдань, методів, інструментів, засобів, об'єктів і суб'єктів економічної безпеки, а також створення нормативного та інформаційного забезпечення для комплексної протидії загрозам з метою забезпечення стійкої реалізації економічних інтересів суб'єкта господарської діяльності [20, с. 207].

Організація надійної й ефективної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання можлива лише за системного підходу. Системний підхід (англ. systems thinking – системне мислення), як зазначає Д.М. Стеченко, виокремлюється в методологічний підхід, тобто є напрямом методології досліджень, що передбачає дослідження об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними. Досліджуючи категорію «системний під-

хід», доцільно також навести його розгорнуте визначення. Р.А. Фатхутдінов у праці визначає системний підхід до управління в якості підходу, при якому будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів (компонентів), що має «вхід» (ресурси), «вихід» (мету), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок і «процес» у системі. У свою чергу системний підхід використовується найчастіше з огляду на окремі аспекти, що є його складовими, основними серед яких є такі: елементний (компонентний); комплексний; структурний; процесний; функціональний; цільовий; ресурсний; інтегрований; комунікаційний; історичний (ретроспективний); діагностичний; еволюційний; перспективний та ін. [2, с. 61].

Використовуючи системний підхід нами було побудовано загальну структурно-логічну схему організації (проектування) системи економічної безпеки суб'єкта господарювання.

За системного підходу організація системи економічної безпеки суб'єкта господарювання ґрунтується на основі політики у сфері безпеки, спрямованої на стійкий розвиток самого суб'єкта господарювання та задоволення інтересів зацікавлених сторін (англ. stakeholders). При цьому організація заходів із забезпечення безпеки розуміється не як технічна функція, а як системний процес, що охоплює всю організаційну структуру суб'єкта господарювання [19, с. 207].

Організація дієвої системи економічної безпеки суб'єктів господарювання дозволить вітчизняним підприємствам підвищити рівень рентабельності та забезпечити стійкий фінансовий стан та конкурентні переваги у майбутньому.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що сутність економічної безпеки можна визначити як певний стан економічного розвитку об'єкта, що характеризується захищеністю його інтересів від економічних та всіх інших видів загроз та забезпеченням сталого розвитку й ефективності діяльності суб'єкта господарювання при максимально ефективному використанні всіх наявних ресурсів. Забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання може бути забезпечене роботою системи економічної безпеки суб'єкта господарювання що являє собою комплекс взаємопов'язаних, послідовних, системних дій спрямованих на забезпечення безпеки та сталого розвитку всієї системи роботи суб'єкта господарювання та ефективної реалізації стратегії його операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Література:

1. Мігус І.П. Методологічний підхід до оцінки стану системи економічної безпеки акціонерних товариств [Електронний ресурс] / І.П. Мігус // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2571>.
2. Занора В.О. Узагальнення науково-методичних підходів до стра-

- тегічного управління підприємством / В.О. Занора // Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 33 (366). – С. 59–63.
3. Іванюта Т.М. Система економічної безпеки підприємства: процес формування за окремими типами, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем, інформаційні канали та потоки [Електронний ресурс] / Т.М. Іванюта // Електронне наукове фахове видання «Глобальні та національні проблеми економіки». – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/121.pdf>.
 4. Зачосова Н.В. Концептуальні засади формування комплексної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств та фінансових установ України / Н.В. Зачосова, А.В. Шостак // Наукове фахове видання «Економіка та держава». – 2016. – № 7. – С. 80–83.
 5. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання як об'єкт наукових досліджень / Л.В. Гнилицька // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – № 1(37). – С. 142–150.
 6. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економікоправовий аспект [Текст] : навч. посіб. / М.І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.
 7. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы // Бизнес-информ. – 1999. – № 11–12.
 8. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия [Текст] / В. В. Шлыков. – Рязань : Алетейя, 1999. – 145 с.
 9. Худолій М.Л. Складові економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності [Електронний ресурс] / М.Л. Худолій // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=455>.
 10. Шульга І.П., Васенко В.К., Пуш Л.А., Зачосова Н.В., Герасименко О.М. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., Васенка В.К. – Черкаси: Вид-во ТОВ «Маклаут». – Черкаси, 2010. – 367 с.
 11. Шемаєва Л.Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища : монографія / Л.Г. Шемаєва. – К. : НШМБ, 2009. – 357 с.
 12. Рудніченко С.М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства / С.М. Рудніченко // Економіка. Менеджмент. Підприємство. – 2013. – № 25 (1). – С. 188 – 195. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері_2013_25\(1\)_23](http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмері_2013_25(1)_23).
 13. Ячменьова В.М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств: монографія / В.М. Ячменьова. – Сімферополь: Доля, 2007. – 523 с.
 14. Мігус І.П. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / І.П. Мігус, С.М. Лаптев. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operational&iid=821>.
 15. Погосова М.Ю. Структурно-логічний аналіз поняття «Фінансова безпека підприємства» / М.Ю. Погосова // Наука й економіка. – 2008. – № 3. – С. 258–263.
 16. Рудніченко С.М. Оцінювання та моделювання впливу суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства: монографія / С.М. Рудніченко. – Луганськ : Промдрук, 2014. – 389 с.
 17. Олейников Е.А. Основы экономической безопасности (государство, регион, предприятие, личность) [Текст] / под ред. Е.А. Олейникова. – М., 1997. – 288-с.
 18. Занора В.О. Ризики, загрози, небезпеки, можливості: взаємозгодження категорій / В.О. Занора, І.Ю. Недотопа // Економічна безпека України : Тези доповідей учасників Всеукраїнської наук.-практ. конф., 22 квітня 2016 р. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – С. 105–108.
 19. Хринюк О.С. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи [Електронний ресурс] / О.С. Хринюк, М.Р. Корчовна // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3927>.
 20. Ботьботенко І.В. Методичні засади організації системи економічної безпеки суб'єктів аудиторської діяльності / І.В. Ботьботенко // Вчені записки університету «КРОК». Серія : Економіка. – 2014. – Вип. 36. – С. 204–211.
 21. Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О.Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 4 (94). – С. 41–45.
 22. Занора В.О. Організація системи економічної безпеки суб'єктів господарювання / В.О. Занора, А.В. Скляр // Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 25-26 березня 2016 р. – Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю. А., 2016. – 283 с.
- Скляр А.В., Занора В.А. Управление экономической безопасностью субъектов хозяйствования: теоретико-методические аспекты организации системы**
- Аннотация.** Предложено определение понятия «экономической безопасности». Рассмотрены теоретико-методические особенности организации системы экономической безопасности субъектов хозяйствования. Сформирована структурно-логическая схема организации (проектирования) системы экономической безопасности субъектов хозяйствования.
- Ключевые слова:** экономическая безопасность, система экономической безопасности, управления экономической безопасностью, организация системы экономической безопасности, субъекты хозяйствования.
- Skliar A.V., Zanora V.O. Management of economic security of entities: theoretical and methodical aspects of system organization**
- Summary.** A definition of «economic security» is offered. The theoretical and methodological features of the organization of economic security of business entities are considered. The structural and logical scheme of organization (design) of the economic security system of business entities is formed.
- Keywords:** economic security, economic security system, economic security management, organization of economic security system, economic entities.